O victimă a corectitudinii politice (*ante litteram*): Aron Densuşianu

Pompiliu CRĂCIUNESCU*

Keywords: *Aron Densușianu*; *Eminescu*; *Maiorescu*; *political (in)correctness*; *literary criticism*; *contemporaneity*

Într-un mic text din 1910, intitulat *Jubileele d-lui Maiorescu*, G. Ibrăileanu scrie că „pildele pot descuraja prin imposibilitatea de a le urma" (Ibrăileanu 1971: 267). Neîndoielnic, însă, ele, pildele, nu aduc doar descurajare; dimpotrivă, ele cad pradă, şi încă cel mai adesea, vehemenței (gratuite sau nu) şi dispețului obtuz. Cum s-ar explica, altfel, că, față de raritatea lor, zoilii sunt legiune? Bunăoară, dacă admitem că diferența fundamentală dintre Aron Densușianu şi Titu Maiorescu este „una de valoare a personalității" (Antonescu 1974: 77), admitem implicit că nu descurajarea ori obtuzitatea îl animau pe autorul *Negriadei*: resorturile vehemenței sale antijunimiste țin de o ideologie culturală întemeiată pragmatic. Aidoma intelectualității ardelene din epocă, Aron Densușianu păstrează tradiția de coloratură iluministă, cristalizată la finele veacului al XVIII-lea, respingând, în spirit paşoptist, literatura fără „misie" (morală): nu emoția estetică, ci emoția patriotică şi impactul moralizator au drept de cetate în artă. Aşa stând lucrurile, pornirile lui împotriva mentorului junimist şi a creației eminesciene sunt, logic, justificate; dar nu şi juste.

În vreme ce Titu Maiorescu profesează o critică prospectiv-întemeietoare, toate eforturile sale fiind orientate către „direcția nouă" în cultura românească, Aron Densușianu nutreşte acelaşi scop, însă el nu are aceeaşi înțelegere pentru ideea înnoitoare; aparent, lui îi lipsesc intuiția artistică şi forța speculativă, în pofida formației intelectuale solide. Toate străduințele sale de a promova o critică menită să-l situeze în mult râvnita frunte a unei noi mişcări culturale sunt epuizate în analiza unor scriitori care n-o pot susține axiologic.[1]

1. „Fabula coțofanei" şi „sibaritismul"

Textul care a inaugurat seria atacurilor nu tocmai victorioase pentru inițiatorul lor, *Critica unei critice*, a apărut mai întâi în foileton (patru numere), în „Federațiunea", în 1868. Este vorba despre o reacție aspră la studiul maiorescian

* Universitatea de Vest din Timişoara, România (pompiliu.craciunescu@e-uvt.ro).

[1] Firește că, de pildă, Dimitrie Bolintineanu şi Andrei Mureşanu au importanța lor, considerabilă în dioptrie istorico-literară, dar supralicitarea acesteia nu sporește, de bună seamă, valoarea discursului critic.

BDD-A31854 © 2021 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:01:25 UTC)

Poezia română. Cercetare critică, studiu consacrat în istoria culturii noastre sub titlul *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867*. Acuzațiile pe care Aron Densușianu i le aducea atunci lui Titu Maiorescu au fost, în esență, două: plagiatul după Theodor Vischer și cosmopolitismul. În prima direcție, cărturarul ardelean afirma că

> scriitorul a avut nesocotința, a cutezat chiar să copieze așa numitele sale teorii estetice din un scriitor german, despre care de altmintrelea tace ca mormântul, voind să se păuneze la noi cu penele altuia – fabula coțofanei (Densușianu 1887: 60).

Mai mult, „d-l plagiator", neînțelegând „pe scriitorul german […], l-a jumulit și i-a scâlciat cumplit ideile" (Densușianu 1887: 61).

În cealaltă direcție, „rătăcirile și confusiunile" maioresciene par încă mai grave, de vreme ce, dacă teoriile sale „babilonice și sibaritice" ar fi urmate, „am ajunge o turmă de oameni moleșiți, fără aspirațiuni, fără energie, demni de a pieri sau a ajunge sclavi altora" (Densușianu 1887: 86). Cauza?

> Titu Maiorescu aruncă anatema asupra subiectelor istorice, a sentimentelor și a tendințelor naționale, căci sub naționalitate, zice dânsul în alt loc, „se ascunde egoismul și barbaria" (Densușianu 1887: 61).

În privința primei acuzații, trebuie spus că ea n-a fost singulară și nici specifică epocii, de vreme ce, mult mai târziu, Z. Ornea scria că acest articol este „un conglomerat de împrumuturi și de sisteme estetice vulgarizate" (Ornea 1966: 125). Este adevărat că Titu Maiorescu nu își mărturisește sursele, fapt care-i dă prilejul lui Aron Densușianu să juxtapună citate aproape identice din studiul în discuție și *Estetica* lui Vischer, însă aceasta ține de strategia discursului său; apoi, vorba lui Tudor Vianu: „O gândire care n-ar avea strămoși, care n-ar construi pe câștiguri anterioare ale cercetării, n-ar fi o învățătură, ci o aventură. O riscantă aventură a inteligenței" (Vianu 1973: 15). Ceea ce nu înseamnă, desigur, că analiza legăturilor dintre „o gândire" și o alta ar fi inutilă: în principiu, „originalitatea prin asimilare" poate fi admisă, mai ales într-un context inaugural. Studiind îndeaproape ecuația Maiorescu-Vischer, Eugen Lovinescu nota:

> Este neîndoios că Maiorescu a cunoscut estetica lui Vischer și e evident că a scos dintr-însa câteva exemple. În ceea ce privește „ideile", ele nu erau nici ale lui, nici ale lui Vischer, ci constituiau un bun comun al timpului (Lovinescu 1978: 164).

Aron Densușianu face abstracție, însă, de această evidență, el vânează contradicțiile – adesea aparente – ale textului maiorescian și adoptă cu ușurință un limbaj ce face prisoselnic orice comentariu:

> Dar fatal, tocmai în alegerea acestora [a poeziilor din antologie] s-a arătat [T. Maiorescu] nu se poate mai searbăd la gust, și mai tâmpit la judecată și când zic *searbăd* și *tâmpit* (s. a.) este espresiunea cea mai moale pentru omul ce se pretinde a fi nu numai critic estetic, dar chiar regeneratoriu (Densușianu 1887: 88).

Vreme îndelungată, „omul ce se pretinde" nu-l va băga deloc în seamă pe agresorul atât de... „elegant"!

Pe de altă parte, Aron Densușianu îl acuză făți pe Titu Maiorescu, precum semnalam, de acreditarea unei poezii lipsite de patriotism și etică: „d-l Maiorescu

BDD-A31854 © 2021 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:01:25 UTC)

eschide de pe terenul poeziei tot ce este politic, istoric, element intelectual, științific și moral” (Densușianu, 1887: 86). Criticul junimist scrie însă clar că „învățătura, perceptele morale, politica etc. sunt obiecte ale științei și niciodată ale artelor”, acestea din urmă fiind menite să exprime „simțăminte și pasiuni” („sălbăticoase”, pentru Aron Densușianu). Aparent, promovarea exclusivă a tezei autonomiei esteticului „tăia punțile dintre cotidian și poezie” (Braga 1972: 107). Propunând, însă, „pentru un premiu” – Premiul „Năsturel-Herescu” – al Academiei volumul de *Poezii* al lui Octavian Goga (în care patriotismul prevalează), peste o jumătate de secol aproape, Maiorescu pare să se contrazică. Motivația criticului, din 1906, sună astfel:

> Ce e drept, patriotismul, ca element de acțiune politică, nu este materie de artă, oricâte abateri s-au comis și se mai comit în contra unei regule așa de simple. Mai ales cei ce n-au destul talent literar caută să-și acopere lipsa prin provocarea unor dispoziții sufletești foarte importante în alte priviri, dar nu în cele estetice.
>
> Cu toate acestea, patriotismul este în inimile sincere, în afară de orice tendință politică, un simțământ adevărat și adânc, și întrucât este astfel, poate fi, în certe împrejurări, născător de poezie (Maiorescu 2005: 747–748).

Raportând acest enunț la fraza patriotardă a autorilor citați în 1867, se vede limpede că, în ciuda acuzațiilor lui Aron Densușianu, critica maioresciană se îndreaptă *nu împotriva sentimentului patriotic*, ci *împotriva degradării* acestuia prin versificări stupide, produse de cei lipsiți de har creator. Iată deci că neîncrederea în „poezia politică” și patriotică nu este o poziție *a priori*, o speculație estetică, ci un rezultat al confruntării cu literatura (sub)mediocră a vremii. De altfel, în *Observări polemice* (1869) mentorul junimist scrisese în mod just că „patriotismul nu poate fi identic cu imperfecțiunea și o lucrare slabă nu merită lauda prin aceea că era românească”. Așadar, criticul nu „abjură în 1906” de la ideile din 1867, așa cum afirma Z. Ornea, ci, dimpotrivă, dă dovadă de consecvență în judecata axiologică; absența pledoariei pentru specificul național, de care îl acuză Aron Densușianu, nu este câtuși de puțin o absență. Absente sunt doar concesiile valorice în numele patriotismului. Nu întâmplător, G. Călinescu, îndeobște nu tocmai amabil cu criticul junimist, aprecia că el este „întâiul formulator” – ce-i drept, „încă timid” – al specificului național din cultura noastră, „în spiritul filozofiei lui Schopenhauer”, i.e. în *orizont metafizic*.

În anul 1887 Aron Densușianu va relua studiul său polemic de la 1868, în prima parte din *Cercetări literare* (sursa utilizată în demersul de față), textul fiind însă îmbogățit cu un *Post-scriptum* extrem de acid. Este consecința evidentă a *adevăratei* reacții maioresciene la atacurile repetate ale vehementului antijunimist, reacție ce s-a lăsat așteptată până în 1886. Trebuie remarcat că, înainte de a scrie celebrul pamflet din acel an, *În lături!*, Maiorescu îl corectase mai mult în treacăt pe oponentul său, în *Observări polemice* (1869), exclusiv în privința paternității exemplelor date în cercetarea sa de la 1867 și pe care Aron Densușianu le punea pe seama unor poeți obscuri („copii tineri sau bătrâni care joacă și ei d-a poezia”). Apoi, la publicarea părții a doua din *Negriada*, Titu Maiorescu redactase un raport academic despre *poetul* Aron Densușianu, dar acesta nu are nicio importanță pentru polemica în discuție; este vorba de planuri diferite: adversarul său se cuvine

BDD-A31854 © 2021 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:01:25 UTC)

înfruntat pe terenul criticii şi ideologiei literare, nicidecum pe un altul.[2] Este exact ceea ce va face criticul junimist, cu atât mai mult cu cât neobositul cărturar ardelean îi oferă o nouă şi monumentală ocazie.

2. *În lături!* Migraţia accentului (ă/u) şi „galaxia Grama”

În 1885, Aron Densuşianu publică *Istoria limbei şi literaturei române*. Acesta este prilejul marii răfuieli: anul următor, Titu Maiorescu îl execută pe cărturarul antijunimit într-un pamflet zdrobitor: *În lături!* Acest text intră în rezonanţă cu raportul făcut la Academie de către Hasdeu, Aron Densuşianu candidând – şi cu acest volum – la Premiul „Năsturel-Herescu”. Maiorescu îşi construieşte demersul demolator pornind de la minimalizarea flagrantă a lui Alecsandri în favoarea lui Cârlova, Bolintineanu şi Andrei Mureşanu. Despre lirica lui Alecsandri, autorul *Istoriei* afirmă că „este moale, blândă, fără adâncime în cugetare, şi fără energie în espresiune, nu agită sentimentul, nu-l înfierbântă, nu entuziasmează” (Densuşianu 1885: 241). Pe deasupra, „în poeziile narative şi în piesele teatrale poetul şi-a împestriţat şi deformat limba cu o sumă de cuvinte, dintre care unele sunt nepoetice”, iar un alt defect al lui Alecsandri „sunt desele greşeli de gramatică, sintaxă şi tehnică” (Densuşianu 1885: 243–244, 265).

Scriind acestea, Aron Densuşianu are în vedere, fără îndoială, nu atât opera, cât ostilitatea poetului faţă de latinismul ardelean şi simpatia acestuia pentru mişcarea junimistă, „coteria” literară a lui Maiorescu. Discursul său nu este critic, ci subliminal ideologic şi vădit revanşard. Or, credinţa orbească într-o ideologie este o garanţie majoră a eşecului: reprimându-şi reflecţia nuanţată, Aron Densuşianu se ratează ca hermeneut literar. O atestă la fel de bine cele scrise despre cunoscutul poem al lui Andrei Mureşanu: *Deşteaptă-te, române*

> este diamantul din coroana poetului şi a înaltei lirice în poezia română [...] Cu vocea gravă a profetului ne ceartă pentru „oarba neunire” din trecut, ne strigă să ne deşteptăm, să ne ridicăm „din patru unghiuri” şi să ne unim „în cuget şi simţiri” [...]. A. Mureşanu nu este numai un poet, el este un om inspirat de divinitate, este profetul pătrunzător de cele viitoare. În adevăr poeziile lui conţin profeţii (Densuşianu 1885: 139–140).

În mai vechea abordare a operei lui Andrei Mureşanu, reluată în *Cercetări literare*, acelaşi poem, asimilat unui cedru într-un pâlc de stejari, va fi comentat astfel:

[2] Aron Densuşianu a concurat cu cel de-al doilea volum din *Negriada* (1884), pentru Premiul „Năsturel-Herescu”. O făcuse şi cu primul volum (1879), dar fusese respins (1880), Academia neluând în calcul opere fragmentare. Deşi cutuma era aceeaşi, el revine. Raportul maiorescian – *Ar. Densuşianu, „Negriada”. Epopee naţională, partea II, cu ultimele şase cânturi* – este nefavorabil dar ponderat, limitându-se, dincolo de „piedica formală”, la observaţii de limbă („lipsa de preciziune în întrebuinţarea cuvintelor”) şi de concepţie („amestecarea de figuri mitice de la diverse popoare”). Contrar celor afirmate de către D. Vatamaniuc în ediţia sa (Maiorescu 2005: 1409–1410), criticul nu avea cum „să pronunţe un nou *În lături!*, cum făcuse *doi ani mai înainte*” (s.m.), pentru simplul motiv că *În lături!* n-a fost scris „înainte” cu doi ani, ci *după* acest raport! Curios este că eroarea cronologică este prezentă inclusiv în comentariile aferente textului din 1886, *În lături!*: „Maiorescu nu credea că izbutise să-l nimicească pe Aron Densuşianu [...] Stă mărturie faptul că *doi ani mai târziu* (s.m.) se va angaja să prezinte la Academia Română *Negriada*, epopeea lui Aron Densuşianu” (Maiorescu 2005: 1332). Or, cronologic, lucrurile, ţine de evidenţă, stau *exact pe dos*: o buclucaşă „viceversa”!

BDD-A31854 © 2021 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:01:25 UTC)

> Poetul în strofa întâia strigă românilor să se deştepte, căci acum e timpul să-şi croiască o nouă soartă. În a doua voieşte să-i înflăcăreze [...]. În a treia arată mulţimea lor şi aţâţarea spiritelor, care aşteaptă numai cuvântul. În a patra strofă poetul îşi închipuie tot poporul în picioare, şi strigă vechilor eroi naţionali să iasă din morminte şi să privească la strănepoţii lor. O întorsătură dintre cele mai fericite, tablou măreţ; poporul: bătrâni, bărbaţi, juni, tineri – toţi gata de luptă, iar umbrele lui Ştefan, Mihai şi Corvin privind la el. [...] se pare că la creaţiunea acestui cântec serafimii i-au dat poetului condei din aripa lor de foc” (Densuşianu 1887: 130–131).

Curat condei din aripă! Deloc de mirare că, referindu-se tocmai la „analiza” lui Aron Densuşianu, publicată iniţial în 1868, Maiorescu scrie în pamfletul său:

> În albumul de curiozităţi literare, alcătuit de societatea „Junimea” pentru înveselirea membrilor ei, analiza d-lui Densuşianu are loc de onoare între adresa unui primar către un sergent major de pompieri, care „s-a grăbit cu activitate să aducă Comunei acest intim serviciu şi care şi în viitor va şti a sacrifica cu aceeaşi activitate pentru restabilirea incendiului” şi o invitaţie la nuntă, în care se poftеşte lumea să asiste la „celebrarea emisei căsătorii civile şi religioase” (Maiorescu 2005: 626).

Excerptele adăugate de Maiorescu sunt grăitoare; de aceea, „în lături!”. După criticul junimist, „Andrei Mureşanu a scris multe versuri, dar a făcut o singură poezie: *Deşteaptă-te, române*”. Demonstraţia riguroasă a acestui adevăr, ilustrat cu „celebrităţi monocotiledoane” din alte orizonturi, potenţează ridicolul limbajului („critic”) adoptat de către Aron Densuşianu. Eugen Lovinescu va spune că pentru Maiorescu, „nu era vorba de a obţine un succes parţial pe un amănunt, ci de a scoate din lupta literară, fără controversă, un adversar. Ceea ce a şi izbutit” (Lovinescu 1978: 464). Totuşi, „strigoiul” nu se astâmpără!

Un asemenea „afront” nu putea rămâne nesancţionat: un an mai târziu, Aron Densuşianu publică în a doua parte a volumului *Cercetări literare* un amplu şi foarte înveninat text-replică: *Scrisoarea a XVI-a. Glorii de afiş sau scrierile şi limba d-lui T. L. Maiorescu*. Privit în sine, textul este de-a dreptul savuros, numai că se întemeiază pe multe neadevăruri. Aşa ar fi, de exemplu, ideea conform căreia Maiorescu „susţine o cauză pierdută deja şi nu mai poate sta faţă cu critica”. Sau iată, în viziunea lui Densuşianu, motivul pentru care Maiorescu „voieşte, ca ţăranii în târg, să ne arunce cu umărul – *«în lături»*”:

> D-l Maiorescu, nici mai mult nici mai puţin, ne strigă să ne dăm *în lături* de pe câmpul literaturei. Adevăratele motive ale unei asemenea pretensiuni, mai mult decât copilăreşti, sunt mai jos de discuţiune, ele se desgolesc singure şi înfăţişarea lor este mai nesuferită decât aspectul lui Iov. Destul, că dânsul şi-a luat de pretext scrierea noastră *Istoria limbei şi literaturei române*, care ne-am permis a o publica fără permisiunea d-sale şi fără cuvenita vamă de tămâie” (Densuşianu 1887: 433–434).

După care, îl denigrează răbdător pe mentorul junimist: plagiator, „lăudăros” şi „copist”; autor al unor „picături de condei” din care şi-a făcut „piedestal pe care să îşi cocoţe microscopica sa mutră literară”, Maiorescu nu face decât să îi acapareze pe tinerii naivi, „promiţându-le împărăţia *Gloriilor de afiş*, iar ei la rândul lor trebuie să-i dea tributul de smirnă şi tămâie”. După ce glosează pe marginea unor pretinse greşeli de limbă ale lui Maiorescu – „lutoasă, neromânească, toată noduri”, plină de tautologii sau repetiţii –, Aron Densuşianu conchide: „se poate convinge oricine că

BDD-A31854 © 2021 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:01:25 UTC)

ecoul ce şi-l va auzi autorul la propriul său strigăt: *în lături!* se deosebeşte numai cu o mică schimbare de ton de pe *ă* pe *u*!" (Densuşianu 1887: 462). Aşadar, o simplă permutare de accent în acest „strigăt de trabant" şi se iese încă mai mult din sfera literaturii, ale cărei margini se îndepărtaseră deja de mai înainte. Fără s-o enunţe răspicat, Aron Densuşianu îl include pe Maiorescu – amator, chipurile, de poezie „efeminată, decoltată, transparentă şi isterică, care gâdilă şi enervează" – în categoria *insectelor literare* de care pomeneşte în prefaţa cărţii sale: la ce altceva ar putea trimite sintagma „microscopica sa mutră literară"?

Curios pare faptul că în articolul său Titu Maiorescu îşi manifesta îngrijorarea că Aron Densuşianu, profesor la „prima catedră a literaturei române înfiinţată la Universitatea vechei capitale a Moldovei", este menit a forma „gustul literar al tinerimei". Maiorescu simulează însă îngrijorarea: la 1886 „gustul literar al tinerimei" îşi însuşise, în genere, direcţia junimistă. „Convorbirile literare" aveau nouăsprezece ani de apariţie, iar Eminescu începuse să fie cunoscut, mai ales după 1883. Camil Petrescu a văzut just:

> „Sufocată de verbozitatea metisă (bonjurism, chiriţism, epoca «Titircă inimă rea» şi Rică Venturiano) intelectualitatea românească s-a recules în ordinea preconizată de «Junimea» ca într-un refugiu de frumuseţe şi, având de ales între tulburarea de mahalagism cultural a timpului de o parte şi seninătatea stilistică a lui Maiorescu de alta, n-a stat decât două decenii la îndoială (Petrescu 1971: 39).

Acuzaţia lui Densuşianu, cum că gustul tinerimii „trebuie să fie gustul lui Maiorescu", nu este decât o constatare disimulată; de aceea, vehemenţa, nutrită ideologic şi susţinută de refuzul/dispreţul contemporaneităţii literare. *Post-scriptum*-ul la *Critica unei critice*, publicat, repet, tot în *Cercetări literare*, o confirmă. Dacă în *Glorii de afiş* este vizat criticul de direcţie, în acest adaos la atacul din 1868 Aron Densuşianu se ocupă de influenţa maioresciană, i.e. de specificul creaţiei literare din siajul junimist. Astfel, el remarcă în primul rând preocuparea poeţilor publicaţi de „Convorbiri literare" pentru „sentimentul amorului", pe care „nu-l simţi niciodată ieşind, dacă nu fierbinte, cel puţin cald, din inimă, din contră el pare că iese din ceafă" (Densuşianu 1887: 95).

> Poeziile, ca şi iubitele lor, sunt palide, ca şi iubirile lor, străvezii ca nişte figuri de ceară din muzeele ambulante, somnoroase, lenoase, bolnăvicioase, nimic verde, nimic sănătos, nici în faţă, nici în sufletul lor. Dacă ar fi să facem tipul femeii române după cum sunt himerele acestor versuitori, sfinxul lui Oedip ar rămâne să-l încalece copiii (Densuşianu 1887: 96).

Poeţii junimişti,

> „aceşti nefericiţi ai moliciunii, ai sibaritismului, care au avut cutezarea a se afişa ca singuri regeneratori [...] sunt sătui de lume, desmădulaţi de osteneală, sărbeziţi şi smochiniţi, încât privesc la iubitele lor «cu un rece ochi de mort». Nici urmă de iubire verde, sănătoasă, viguroasă, care să te înalţe în o lume, nu de fiinţe moarte, împietrite, în care vii sunt numai ghearele, viclenia şi dezgustul, ci din contră în o lume plină de viaţă, unde învie şi lucrurile moarte, unde fiecare trăieşte zece vieţi de-odată, atâta putere, atâta plăcere, bucurie şi vigurozitate simte în sine chiar şi în momente grele de dezamăgire" (Densuşianu 1887: 98).

BDD-A31854 © 2021 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:01:25 UTC)

Admițând că formația clasicistă îl împiedică pe autorul acestor considerații să perceapă noul filon romantic al vremii, este imposibil de admis că limbajul său, anticipându-l pe Grama, este un limbaj asimilabil criticii literare autentice. În același timp, nu este mai puțin adevărat că, atunci când tărâmul vizat corespunde ideologiei sale culturale, Aron Densușianu poate fi un critic minuțios și exact, după cum o demonstrează studiile despre Ion Budai-Deleanu, Grigore Alexandrescu sau Bolintineanu. Mai mult, referindu-se la epoca transilvăneană a activității criticului, Georgeta Antonescu are dreptate să afirme că Aron Densușianu a jucat un rol similar cu cel al lui Maiorescu. Doar *scara* diferă. Dezavantajul său capital rămâne acela de a nu fi dorit să asume spiritul timpului său; el a încercat să înalțe pe terenul nisipos al trecutului literar, bine intenționat dar fără har, un edificiu ce reclama fundamente trainice valoric. Este tocmai ceea ce criticul de la „Junimea” a sesizat din plin, cu toate că nu se oprește decât la fundamente; și el practică, la rândul său, refuzul, însă, vom vedea, un *altfel* de refuz.

Inaderența programatică a lui Aron Densușianu la contemporaneitate este cristalizată cu prisosință de faimosul său studiu *Literatura bolnavă*, publicat de „Revista critică-literară” în 1894 (primele două părți, iar ultima în 1896), text care emite, după remarca lui G. Călinescu, „cele mai veninoase dobitocii” despre Eminescu. Concurând cu funesta epigramă macedonskiană, acest amplu text i-a procurat autorului său oprobriul constant al posterității.

Dar ce face Aron Densușianu? În esență, el dezvoltă tezele anterioare despre literatura junimistă, procedând mai întâi la o „diagnoză individuală” a celui mai proeminent reprezentant al ei, Mihai Eminescu, pentru ca ulterior să recalibreze problematica maladiei la nivelul „noii direcții”, extrapolând-o, în fine, la scara literaturilor moderne, „decadente”, constată autorul, prin cultivarea pesimismului, a obscurului, misterului, obscenului etc.

Etalonul rămâne însă Eminescu, același despre care fratele Nicolae Densușianu scrisese că, la București, era „înjurat, persecutat, ca un străin, ca un ardelean”, „din cauza ideilor sale mai mult ardelenești” (Densușianu N. 2014: 85). Având o ereditate încărcată, consideră Aron Densușianu, și o viață dezordonată, poetul scrie piese „lipsite cu desăvârșire de legătură internă”. Călin e „un nume ce se dă la gușați”, *Luceafărul* „este o bâiguială, nu se poate mai isterică”, strofele din *Și dacă...* sunt „curate absurdități”, iar trăsătura etică dominantă e „un amor sexual brut”; spicuind fragmente din poezia erotică eminesciană, autorul afirmă:

> Va să zică amorul și femeia nu prezintă alte calități decât – carnea. Te mai afli oare aici în templul muzelor, ori în bordel? [...]
>
> Ceea ce completează tabloul spăimântător este următorul fapt. Și atunci când se decidea să se apuce de o scriere mai înaltă, mai mare, sau de vreo traducere, totdeauna s-a oprit asupra unor cadavre și pestilențe ale amorului – la Dalila și la Lais! (Densușianu 2002: 210).

Pericolul creației în cauză îl reprezintă influența, sau, cu un termen utilizat deja în mai multe rânduri de către Aron Densușianu, „desmădularea” unei bune părți a tinerei generații:

> Desfrâul libidinos la noi l-a cultivat Eminescu, cel dintâi poet la noi bolnav și dezechilibrat. Poeziile lui, în general libidinoase, sărace în idei, lipsite de ordine și

BDD-A31854 © 2021 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:01:25 UTC)

> legătură internă, au sedus uşor imaginaţiunile crude şi needucate, şi tot atât de uşor s-au putut şi imita, neavând imitatorul trebuinţă de alte idei decât de câteva fraze de iubire şi de durere (Densuşianu 2002: 282–283).

Identificând „tipuri de răceală şi mortăciune" în *Luceafărul*, analistul conchide:

> amanta şi amantul sunt totdeauna nişte cadavre ambulante, aceasta însă nu împiedică, ca amanta să fie perfidă şi amantul destul de tont ca să se închine perfidei, ba încă să se roage să-l ierte. Romînca glumeaţă i-ar zice: Vezi aşa, dragul meu, nu crede tu ce vezi, ci ce-ţi spun eu! Din acestea rezultă că amorul în aceste poezii este aplicat asupra unor monştri, ca moral, şi căzături ca frumuseţe (Densuşianu 2002: 205–206).

Pentru Aron Densuşianu, „o literatură care nu răsare din terenul, firea şi măduva elementului etnic [...] nu poate fi decât o literatură amfibică"; de aceea, el proclamă:

> O asemenea literatură contagioasă şi distrugătoare pentru neam şi, prin urmare, fără niciun folos pentru umanitate, ca un făt diform, monstruos chiar, trebuie aruncat în Taiget! (Densuşianu 2002: 268–269).

Exemplele de analiză pot continua, dar la ce bun? Ţine de evidenţă că Aron Densuşianu face cinste „galaxiei Grama". Spre deosebire de ideologia literară pe care criticul o cultivă cu onestitate în siajul Şcolii Ardelene şi al „Daciei literare", ideologemele „galaxiei Grama" sunt transtemporale şi ţin de obscura valenţă autofagă ce bântuie cultura română.[3]

4. Feţele (in)corectitudinii politice

Dacă este adevărat că Aron Densuşianu este „un teoretician al etnicului, principiu folosit, cum adesea se întâmplă, împotriva a ceea ce este mai specific românesc" (Călinescu 1982: 545), la fel de adevărat este că „galaxia Grama" poate fi asociată „corectitudinii politice", care, în zilele noastre, contaminează insidios axiosfera.

Corectitudinea politică, una dintre religiile seculare contemporane nouă, după pertinenta formulă a lui Nicu Gavriluţă, are origini maoist-troţkiste şi multiple faţete de manifestare (Gavriluţă 2018); între acestea, discriminarea pozitivă, i.e. dezavuarea elitelor şi a meritocraţiei. Apărut, aşadar, în anii '30 ai veacului trecut, conceptul nu este contemporan cu Aron Densuşianu, dar acţiunea sa critică îi premerge: cantonat într-o ideologie ale cărei rosturi fuseseră deja (de)săvârşite, cărturarul practică discriminarea pozitivă – în ecuaţia Mureşanu-Alecsandri, de pildă –, iar tot ce cade în afara convingerilor sale este asimilat maladiei şi derizoriului. Aşa se întâmplă cu elitele vremii: Eminescu e vârful de lance al noii literaturi bolnave, iar Maiorescu are o „microscopică mutră literară". Venite din partea unuia „dintre primii critici de profesie din literatura română, asupra căreia s-a aplecat cu perseverenţă şi convingere" (Volovici 2017: 134), astfel de valorizări trebuie considerate cu maximă circumspecţie.

Fără îndoială că o carenţă de gust literar poate fi invocată, în tradiţie maioresciană, şi a fost consecvent invocată, însă acest argument nu este îndeajuns pentru vehemenţa discursului său. În fond, „Densuşianu şi Grama nu erau nici

[3] Asupra acestei păguboase valenţe am insistat mai pe larg în *Strategiile fractale*, Ediţie revăzută şi extinsă, Iaşi, Editura Junimea, 2019.

BDD-A31854 © 2021 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:01:25 UTC)

«cretini», nici lipsiți de educație literară” (Dobrescu 2002: XXXVI). N-ar trebui uitat că Densușianu este cel dintâi critic care a pus în justă lumină axiologică opera lui Budai-Deleanu și a redactat „primele exegeze amănunțite, monografice […] despre scriitori importanți”, așa cum observa Leon Volovici, „emise pe un ton savant”; deși minat de himere ideologice, volumul din 1887, *Cercetări literare*, conține pagini de critică onorabilă, pentru epocă cel puțin. Chiar în textul despre Eminescu, D. Popovici găsea că Aron Densușianu are câteva observații importante, deși indirecte. Spre exemplu, însuși prozaismul incurabil al criticului arată cu atât mai mult prețul imens al imaginației și puterii de sugestie a versului eminescian. De altfel, mai aproape de noi, Al. Dobrescu consideră că, în sinea lor, nici Grama, nici Densușianu nu erau încredințați de „completa lipsă de valoare a liricii eminesciene”; contestarea poetului nu venea „din obtuzitate, resentiment ori capriciu, ci era concluzia ultimă a gândirii utilitariste ardelene” (Dobrescu 2002: XXXVII).

În alți termeni, Aron Densușianu este corect politic, *ante litteram*! Or, de aici i se trage nu doar execuția lui Maiorescu, înscris, la rându-i, pe o cu totul altă orbită de corectitudine, ci și dizgrația posterității, în pofida unor intuiții critice de luat în seamă. Bunăoară, în disputa cu liderul junimist, Aron Densușianu sesizează *paradoxul* criticii lui Maiorescu, însă nu caută sau nu reușește să-l definească; probabil din pricină că adevărul și spectrul adevărului, pe care acest paradox le încapsulează, îl bântuiau la fel de bine și pe el, chiar dacă sub chipuri diferite.

Eugen Simion, care a scris deja în urmă cu patru decenii despre o „mitologie a ignoranței” în demersul prospectiv maiorescian (Simion 1981: 365–370), pune în exergă și mai recent, cu limpiditate, paradoxul cu pricina:

> Paradoxul criticii maioresciene este de a construi prin arta negației o *formă critică*, de-o extraordinară vivacitate intelectuală, *a formelor fără fond*. Strategia eliminării neadevărului s-a transformat într-o strategie a creației în lumea neadevărului. Patologia literară duce la mitologia criticii (Simion 2005: XLII).

Oare, venind pe alte cărări negatoare, Aron Densușianu nu ajunge la *aceeași* mitologie? Ghidat de „nobilul dezinteres al simțămintelor”, Maiorescu identifică riguros opera și, simultan, se dezinteresează de ea; contemplând-o, mulțumit de sine, o refuză: „Întâlnirea cu opera de artă, scrie autorul *Morții lui Mercuție*, este o ceremonie rece și scurtă”; el „rămâne, ca Moise, la marginile ei” (Simion 2005: XXXIX). Aron Densușianu, în schimb, fără a ține seama de entropismul axiologic, asumă analitic orice text ale cărui unde semantice intră în rezonanță cu asamblajul ideologic cultural care-i ghidează efortul. Celelalte creații, disonante – sau: incorecte din perspectiva politicii sale culturale – au parte de un refuz activ, concretizat în zeflemea cinic-injurioasă. Și el știe să deslușească valori, dar o face privind doar prin fanta unui utilitarism depășit de climatul cultural în care trăiește.

Clasicistul Aron Densușianu nu este un ignorant mărunt și nici un jalnic zoil, ci una dintre primele victime ale corectitudinii politice; care corectitudine, în lumina imediată a contemporaneității, apare ca *incorectitudine* politică!

5. *Political correctness*, un „agent al eșecului”

În 1920, G. Ibrăileanu vorbea de „mizeria criticii literare”, secretată tocmai de cenzura „spontanei aprecieri”:

BDD-A31854 © 2021 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:01:25 UTC)

> Criticul ori e blazat de nu-i mai place nimic, ori judecă din punctul de vedere al vreunui cod estetic, sau prin prisma vreunei şcoli literare, sau din punctul de vedere al nivelului cultural al ţării, atâtea merite, dar şi atâtea lipsuri care toate îi răpesc putinţa bunei, simplei, spontanei aprecieri (Ibrăileanu 1971: 39).

Se vede cu ochiul liber că, în covârşitoare parte, critica lui Aron Densuşianu este, cum ar spune Ion Barbu, o „bălţată eroare", un veritabil *acte manqué*, numai că ea e justificată mai mult de şcoala literară/dogma ideologică decât de lipsa gustului estetic.

Acţiunea maioresciană este un prim episod al „bătăliei canonice", vehemenţa densuşiană – un prim exemplu de acerbă rezistenţă, în numele unei consecvenţe care ignoră decalajele (istoric şi cultural). Aşa se face că, în loc să intre în memoria posterităţii ca istoric şi critic literar din zodia întemeietorilor disciplinei – statut recunoscut doar în dicţionare, şi chiar şi acolo pe ton moderat –, el rămâne ca blamabil denigrator al „noii direcţii" proclamate de Maiorescu şi, îndeosebi, al lui Eminescu. O dovadă retroactivă, dar cu atât mai peremptorie, că ceea ce numim astăzi „corectitudine politică" este un sclipitor „agent al eşecului".

Remarcând saltul de la „gândirea slabă" la „gândirea bolnavă" sub oblăduire filosofică, Mircea Braga ilustrează grăitor acest adevăr pentru epoca proletcultistă (Braga 2018: 219–231). Survolul tărâmului polemic ce-i pune în relaţie pe Aron Densuşianu şi Titu Maiorescu arată limpede că, fie şi deteritorializată, corectitudinea politică are efecte similare. Seamă ţinând de forţa ei de persuasiune, facilitată de „gândirea slabă" a zilelor noastre, pe de o parte, iar pe de altă parte, de euforia întâlnirii cu „multiculturalismul şi deschiderea informaţională", facilitată de amintita valenţă autofagă a culturii noastre, este însă foarte puţin probabil ca această cultură să accepte evidenţa nocivităţii secretate de „political correctness".

Faimosul număr 265/1998 al „Dilemei" nu-i decât un exemplu: există acolo texte din spatele cărora popa Grama şi Aron Densuşianu zâmbesc ca nişte prieteni vechi, adepţi, şi ei, ai „corectitudinii politice".

Bibliografie

Antonescu 1974: Georgeta Antonescu, *Aron Densuşianu*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.

Braga 1972: Mircea Braga, *Sincronism şi tradiţie*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.

Braga 2018: Mircea Braga, *Ultima frontieră*, Bucureşti, Editura Ideea Europeană.

Călinescu 1982: G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, ediţie şi prefaţă de Al. Piru, Bucureşti, Editura Minerva.

Densuşianu 1885: Aron Densuşianu, *Istoria limbei şi literaturii române*, Iaşi, Tipografia Naţională.

Densuşianu 1887: Aron Densuşianu, *Cercetări literare*, Iaşi, Editura Librăriei Fraţii Şaraga.

Densuşianu 2002: Aron Densuşianu, *Literatura bolnavă*, în *** *Detractorii lui Eminescu*, I, Ediţie îngrijită şi prefaţă de Alexandru Dobrescu, Iaşi, Editura Junimea, p. 189–285.

Densuşianu N. 2014: Nicolae Densuşianu, *[„Din* Familia *ne cunoşteam amândoi]*, în *** *Mărturii despre Eminescu. Povestea unei vieţi spusă de contemporani*, selecţie, note, cronologie şi prefaţă de Cătălin Cioabă, Bucureşti, Editura Humanitas, p, 83–85.

Dobrescu 2002: Alexandru Dobrescu, *Critici şi detractori*, în *** *Detractorii lui Eminescu*, vol. I, ediţie îngrijită şi prefaţă de Alexandru Dobrescu, Iaşi, Editura Junimea, p. V–XLII.

Gavriluţă 2018: Nicu Gavriluţă, *Noile religii seculare. Corectitudinea politică, tehnologiile viitorului şi transumanismul*, Iaşi, Editura Polirom.

BDD-A31854 © 2021 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:01:25 UTC)

Ibrăileanu 1971: G. Ibrăileanu, *Campanii*, ediție îngrijită și prefațată de Mihai Drăgan, București.
Lovinescu 1978: E. Lovinescu, *Scrieri*, vol. VII, *T. Maiorescu*, ediție și postfață de Eugen Simion, Bucureşti, Editura Minerva.
Maiorescu 2005: Titu Maiorescu, *Opere*, vol. I, *Critice*, ediție îngrijită, cronologie, note și comentarii de D. Vatamaniuc, studiu introductiv de Eugen Simion, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Editura Univers Enciclopedic.
Ornea 1966: Z. Ornea, *Junimismul. Contribuții la istoria curentului*, București, Editura pentru Literatură.
Petrescu 1971: Camil Petrescu, *Teze și antiteze*, ediție îngrijită, prefață și tabel cronologic de Aurel Petrescu, București, Editura Minerva.
Popovici 1989: D. Popovici, *Studii literare*, vol. VI, *Eminescu în critica și istoria literară românească*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
Simion 1981: Eugen Simion, *Întoarcerea autorului. Eseuri despre relația creator-operă*, București, Editura Cartea Românească.
Simion 2005: Eugen Simion, *Studiu introductiv*, în Titu Maiorescu, *Opere*, vol. I, *Critice*, ediție îngrijită, cronologie, note și comentarii de D. Vatamaniuc, studiu introductiv de Eugen Simion, București, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, Editura Univers Enciclopedic, p. V–LI.
Vianu 1973: Tudor Vianu, *Opere*, vol. III, *Scriitori români*, 2, *Sinteze*, antologie și note de Matei Călinescu și Gelu Ionescu, postfață de Matei Călinescu, text stabilit de Cornelia Botez, București, Editura Minerva.
Volovici 2017: Leon Volovici (L. V.), *Densușianu, Aron*, în *Dicționarul general al literaturii române*, vol. III: D/G, ediția a II-a revizuită, adăugită și adusă la zi, coordonator general Eugen Simion, București, Editura Muzeul Literaturii Române, p. 134–135.

A Victim of “Political Correctness” (*ante litteram*): Aron Densușianu

My approach focuses on one of the strangest cases in Romanian culture at the age of modern crystallizations: the Aron Densușianu case. As it is known, even if haunted by axiological entropisms, the second half of the 19th century is also the age of a cultural paradigm shift, thanks to «Junimea» group and to Maiorescu. It is only that A. Densușianu, a classicist spirit and a meticulous literary critic, rises against the new cultural climate, vehemently attacking its prominent figures. In Maiorescu’s wake, posterity has constantly invoked the Transylvanian teacher’s lack of literary taste, but a synoptic look at his writings reveals that this argument is secondary: Aron Densușianu is neither a petty ignorant, nor a pathetic Zoil, but a victim of "political correctness", *ante litteram*.

BDD-A31854 © 2021 Institutul de Filologie Română „A. Philippide”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 03:01:25 UTC)